

Predgovor uz 42. izložbu izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija

Na ovogodišnjemu obljetničkom, 45. Interliberu, središnjemu sajmu Zagrebačkoga velesajma posvećenomu knjizi i čitanju, Muzejski dokumentacijski centar (MDC) održava svoju tradicionalnu, 42. izložbu izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija.

Na kumulativnoj izložbi ove će godine svoja najnovija izdanja, objavljena od 1. listopada 2022. do 1. listopada 2023. godine, predstaviti **117** muzeja i galerija iz 69 hrvatskih gradova. Sa zadovoljstvom uočavamo porast broja muzeja izlagača od prošle, 2022. godine, kada je sudjelovalo 109 muzeja iz šezdeset gradova u kojima djeluju. S jedne je strane smanjen broj zagrebačkih muzeja, koji su zatvoreni zbog obnova svojih zgrada oštećenih u potresima 2020. godine, ali su se izlagačima pridružili muzeji iz Desinića, Ivanić-Grada, Ogulina, Svetoga Ivana Zeline, Varaždinskih Toplica, Vrpolja, Zaprešića i drugih manjih mjesta.

Povratak muzeja na ustaljeni ritam izdavačke djelatnosti prijepotresnoga i pretpandemijskoga razdoblja ogleda se i u porastu broja publikacija koje će biti izložene na MDC-ovu štandu. Objavljene su ukupno **595** nove muzejske publikacije, od kojih su 43 dostupne i u tiskanome i u elektroničkome obliku, te dvadeset mrežnih publikacija. U katalogu je popisano i 281 muzejski plakat.

Gledajući ove optimistične, rastuće brojeve, sa žalom se pitamo – koliko bi ih bilo da iseljeni i od svoje muzejske građe odvojeni zagrebački muzealci nisu ometeni u svojem svakodnevnom stručnom radu?

No, ni oni muzeji čije su zgrade nedostupne pod građevinskim skelama nisu nestali s javne kulturne scene. Neki od njih ostavili su i trajne tragove u svojim nakladničkim proizvodima.

Uz gostovanje Muzeja za umjetnost i obrt u Muzeju Slavonije u Osijeku domaćini i gosti objavili su katalog izložbe *MUO u Slavoniji – Slavonija u MUO* (2023.) na kojoj je izložen izbor iz 14 muzejskih zbirki MUO-a. Muzej antičkog stakla u Zadru ugostio je izložbu *Staklo staroga vijeka iz Muzeja Mimara* autorice Lade Ratković Bukovčan, sa sedamdeset odabranih predmeta. Hrvatski povijesni muzej dokumentirao je svoj ciklus izložaba koje su održane na ulicama i trgovima grada Zagreba u publikaciji *HISMUS Parkour 2022: ciklus izložbi Hrvatskog povijesnog muzeja*, a Umjetnički paviljon u Zagrebu svoje je izložbe i prostorne instalacije održao u Botaničkome vrtu (*SofijaSilvia: Pendulum*) i na Glavnome kolodvoru u Zagrebu (*Neli Ružić: Timescape – vremenski obzor*). Strossmayerova galerija starih majstora HAZU svoje je dvije publikacije iz edukacijskoga programa ponudila publici u elektroničkome obliku.

Hrvatski športski muzej objavio je publikaciju o istaknutome sportskom djelatniku Franji Bučaru na temelju arhivske građe i Bučarovih osobnih predmeta koji su dio muzejskoga fundusa. Izložba je dostupna i u virtualnome obliku,¹ a katalog o Franji Bučaru objavljen je i u zasebnome svesku pisanom brajicom i s uvećanim tiskom. Na ovaj oblik približavanja muzejskih sadržaja osobama s invalidnošću ove se godine odlučio i Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu sa svojim publikacijama *MSU na dodir – Zbirka kao glagol* (2023.) na uvećanome tisku i brajici, obogativši tekst taktilnim crtežima i reljefima. Kako bi ovakvi nakladnički projekti bili ostvareni u više hrvatskih muzeja i galerija, vjerujemo da će pomoć pružiti i knjiga skupine autora, vrsnih stručnjaka Tiflološkoga muzeja – *Pristupačnost za sve: smjernice za inkluzivnu praksu* (2022.).

Hrvatski školski muzej objavio je opsežnu znanstvenu monografiju o zgradi koja je oštećena u zagrebačkome potresu – zgradi Hrvatskoga učiteljskog doma iz 1889. godine, koja je i dom Muzeju (*Hrvatski učiteljski dom*, 2023.) – autorica Anite Zlomislić, Štefke Batinić i, nažalost, nedavno prerano preminule muzejske savjetnice i arhivistice Sonje Gaćina Škalamera.

Prinosi nacionalnoj **povijesti školstva** u Hrvatskoj mogu se pronaći i u nakladničkome korpusu uvodno već spomenutih **manjih** muzeja, koji su na izložbi zastupljeni sa skromnijim brojem publikacija, ali pomno odabranih zavičajnih tema. To su: knjiga *Hajd' u školu, mili đaci!* (Muzej Sveti Ivan Zelina, 2022.) autora Igora Zrinskog koji donosi povijesni prikaz razvoja školstva na području Svetoga Ivana Zeline; knjiga Zavičajnoga muzeja Ozalj *Školske spomenice ozaljskog kraja* (2022.), proizišla iz višegodišnjega istraživanja Željka Juriše povijesnoga razvoja školstva u ozaljskome kraju; te katalog uz izložbu *Školstvo u Ivanić-Gradu od 1750. do 1918. godine* (2022.) koji su priredili stručnjaci Muzeja Ivanić-Grada.

Zgrade većine hrvatskih muzeja nisu namjenski građene, već su muzeji smješteni u starim zgradama i kulturno-povijesnim cjelinama. Tako je najveća i najbolje očuvana srednjovjekovna utvrda u Istri – Pazinski kaštel izgrađen na litici ponora rijeke Pazinčice, danas dom Muzeju grada Pazina, Etnografskomu muzeju Istre i Državnomu arhivu u Pazinu – dobila svoju monografiju *In nomine sancte... Castrum Pisinum* (2023.), dok je obnova Palače šećera u kojoj je smješten Muzej grada Rijeke fotodokumentirana u knjizi više kustosice dokumentaristice Marije Lazanja Dušević *Brick by brick* (2023.).

Svoje **muzejske zbirke** muzeji su nastavili predstavljati u katalozima, na koje uvijek skrećemo pozornost zbog njihovih detaljnih i stručnih tekstova, preciznih kataloških opisa, kvalitetnih

ilustracija pojedinih predmeta u boji, kao i dokumentarne i kulturno-povijesne važnosti. Među najnovijim katalozima muzejskih zbirki su i: *U korican stare matrikule: Zbirka pisane dokumentarne građe Hrvatskoga pomorskog muzeja Split* autorice Branke Teklić (2022.), *Zastave s krme, jarbola i prove: Zbirka zastava i signalnih zastava Hrvatskog pomorskog muzeja Split* Daniele Kušpilić (2023.), *Katalog Zbirke tradicijskog tekstila Muzeja Cetinske krajine – Sinj* Darije Domazet, Anite Librenjak i Danijele Petričević Banović (2022.), *Tradicijski nakit: Župa dubrovačka, Rijeka dubrovačka i Dubrovačko primorje: iz fundusa Etnografskog muzeja u Dubrovniku* Barbare Margaretić (2. izd., Dubrovački muzeji, 2023.), *Umjetnost tapiserije: Zbirka tkanja i tapiserija Ivana i Ane Tomljanović* (Etnološki odjel, Narodni muzej Zadar, 2022.), *Numizmatička zbirka Muzeja grada Karlovca* Matee Galetić (2022.), *Katalog Numizmatičke zbirke Zavičajnog muzeja Slatina* Srđana Đuričića (2022.) te *Kartografska zbirka Muzeja grada Šibenika* Brune Brakusa (2022.). Ciklus predstavljanja muzejske građe prema materijalu Muzej grada Koprivnice nastavio je izložbom i katalogom *Métallon: metal u zbirkama Muzeja grada Koprivnice* (2022.).

Obljetnice svojega djelovanja muzeji redovito prate i prigodnim publikacijama.

Galerija *Klovićevi dvori* ugostila je ovo ljeto izložbu *Vis-à-Vis 200: Arheološka baština otoka Visa* kojom je Arheološki muzej u Splitu 2021. godine obilježio svojih prvih dvjesto godina rada. Obljetnička izložba predstavila je više od 750 odabranih, najreprezentativnijih spomenika Arheološkoga muzeja u Splitu pronađenih na prostoru otoka i grada Visa (antička *Issa*), jednomu od najvažnijih i najvećih arheoloških nalazišta u Hrvatskoj.

Arheološki muzej Zadar obilježio je u 2022. godini svoju 190. obljetnicu izložbom i popratnim katalogom *Deset od sto devedeset* kojima je predstavio svoju raznovrsnu i bogatu muzejsku djelatnost tijekom prethodnoga desetogodišnjeg razdoblja (od 2012. do 2022. godine). U povodu obilježavanja 150. obljetnice osnutka Dubrovačkih muzeja objavljen je opsežan katalog izložbe *150 predmeta za 150 godina* (2022.) sa simbolično odabranih 150 reprezentativnih predmeta iz muzejskih fundusa, nastalih od ranoga neolitika do kraja 20. stoljeća, a u petome svesku *Zbornika Dubrovačkih muzeja* objavljeni su radovi iz povijesti muzeja i muzejskih aktivnosti.

U Noći muzeja (27. siječnja 2023.), koja se odvijala pod geslom *Muzeji su važni*, Gradski muzej Nova Gradiška postavio je izložbu te publici ponudio i popratni katalog *Lice i naličje muzeja*, čime je predstavio dio svojega muzejskog fundusa te tako obilježio 70. obljetnicu (2022.) s porukom da se važnost muzejā ogleda i u čuvanju identiteta zajednice u kojoj djeluju.

„Brojni pisani i slikovni izvori, kao i predmeti iz fundusa Muzeja grada Trogira svjedoče o svečanostima i općim radostima prilikom kakvog uspjeha, praznika i sretnog povoda, tj. *feštama* u Trogiru“ – dio je najave slavljeničke izložbe *Fešta!* kojom su trogirске muzealke i muzealci obilježili 60. obljetnicu osnutka Muzeja grada Trogira. Ne samo da je prikladno odabrana tema rijetko muzejski predstavljana već je i stručno i podrobno opisana u opsežnome popratnom katalogu o povodima proslava i načinima kojima su ih Trogirani slavili u povijesti, a muzejska obljetnica jedan je od povoda za *feštanje* cijele zajednice!

Uz 145 godina svojega djelovanja Muzej Slavonije objavio je publikaciju *Doktori za baštinu*, u tiskanome i elektroničkome obliku, stavivši naglasak na muzejsku edukaciju kao neizostavan i vrlo važan dio muzejske djelatnosti.

Raduje nas što se to potvrđuje i u nakladničkoj djelatnosti sve većega broja hrvatskih muzeja i galerija koji su i ove godine nastavili trend objavljivanja edukacijskih publikacija za **djecu i mlade**. Među čak 24 nova naslova teško je izdvojiti one najzanimljivije, što ćemo prepustiti najmlađim posjetiteljima MDC-ova izložbenog prostora na Interliberu. Vjerujemo da će se većini svidjeti druga knjiga o Liskanu s bajkom *Liskan i Ljeljo u velebitskoj avanturi* autorica Darije Domazet i Anđele Vrca (Muzej Cetinske krajine – Sinj) ili pak slikovnica Muzeja grada Iloka za djecu mlađe dobi *Upoznajmo Livijev dom* (2023.), dok su druženja i igre naših predaka drevnih civilizacija opisali Berislav Štefanac i Anamarija Eterović Borzić u edukacijskoj publikaciji *Kocka je bačena: Drevne društvene igre na ploči* (Muzej antičkog stakla u Zadru, 2023.).

Kako djeci 21. stoljeća približiti jezik i stil te kako kročiti tekstem *Šume Striborove* Ivane Brlić-Mažuranić, olakšala je Galerija umjetnina grada Slavenskog Broda s popratnim *Malim rječnikom* i *Metodičkim priručnikom* (2023.), a kako pročitati Držićeva *Dunda Maroja* s užitkom do kraja omogućio je dubrovački Dom Marina Držića objavom njegova četvrtoga i petoga čina u stripu i crtežu Dubravka Kastapelija. One pak malo starije posjetitelje na njihovo će djetinjstvo podsjetiti mapa za izrezivanje i spajanje *Odjeni Rimljane* Anamarije Bralić i Marija Klaića (Muzej grada Kaštela, 2022.), dok će se na muzejsko-edukacijskim radionicama, koje će se održavati kao popratni program na MDC-ovu štandu, predstaviti i *MUO stiloplov: Vežite se, polijećemo!* – radna knjižica s interaktivnim zadacima i naljepnicama koja kronološki, u kratkim i zanimljivim crticama uz pomoć maskote Muotara, pojašnjava stilske značajke i kulturu življenja (Muzej za umjetnost i obrt, 2023.).

Djetinjstvo se posljednjih godina počelo obrađivati i kao nova tema različitih muzejskih projekata, pa tako i u najnovijoj izdavačkoj djelatnosti muzeja.

Muzej grada Koprivnice u svojoj je *Biblioteci Podravskoga zbornika* objavio sjećanja Ranka Pavleša na djetinjstvo u koprivničkoj četvrti Tarašćice, s kojom je odrastao igrajući se s vršnjacima lovice i skrivača, tuckanja i nožičkanja, u knjizi *Kako smo rasli moj kvart i ja: izgradnja i odrastanje na Tarašćicama u Koprivnici 1960-ih* (2022.).

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka u suradnji je s prvim hrvatskim muzejom računala i informatičke opreme, riječkim muzejom Peek&Poke, obradio temu djetinjstva sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća te je objavio pod naslovom *Djetinjstvo iza željezne zavjese* u tiskanoj publikaciji i na istoimenoj virtualnoj izložbi. One govore „o djeci, koja su s jedne strane odrastala u njegovanju kulta ličnosti Josipa Broza Tita, a s druge bila pod utjecajem zapadnoeuropskih i američkih junaka iz stripova, crtanih i igranih filmova“ⁱⁱⁱ.

I dok su se sedamdesetih i osamdesetih godina „od Vardara pa do Triglava, uzduž i poprijeko Jugoslavije djeca igrala na ulicama, po šumarcima i livadama“, a „najčešća inspiracija bile su bitke između partizana i Nijemaca, kao i kauboja i Indijanaca te lopova i policajaca, a sve pod utjecajem holivudskih filmova i stripova“ⁱⁱⁱⁱ, novije generacije igrale su se s „barbikama“, lutkama Barbie američke tvrtke Mattel.

Ove je godine ta najprodavanija lutka na svijetu dobila i istoimeni film, dosad najgledaniji u 2023. godini, pa nije ni čudno što je lutka Barbie postala i predmet muzejskih aktivnosti. Tako je Muzej dizajna u Londonu najavio izložbu u povodu 65. obljetnice svjetski poznate lutke, a Muzej grada Zagreba poziva djecu da svojim lutkama Barbie na kreativnim radionicama naprave *vintage* odjeću u stilu šezdesetih godina.

Ipak, iza ružičaste **Barbiemanije** progovara vrlo oštra kritika patrijarhata, ruše se stereotipovi o mladim i uspješnim, svestranim i uvijek lijepim, nasmijanim ženama, poziva se žene da osvijeste što ih zapravo čini ženama. Stoga smo među ovogodišnjim muzejskim naslovima potražili i one koji se bave iznimnim ženama, onima koje su sa svojim životima poticaj na takva promišljanja ili pak onima koje promišljaju i(li) pozivaju druge da učine isto.

Katalog *Otac i kćeri, bilješke i skice* prati izložbu u Kući Bukovac, te je posvećen kćerima Vlahe Bukovca Jelici i Ivanki, slikaricama koje od mladih dana borave i slikaju u očevu atelijeru, a 1921. godine započinju studij u očevoj klasi kao jedne od prvih žena studentica na praškoj Akademiji likovnih umjetnosti. Do svoje smrti ostaju u sjeni oca.

Popis recentnih izdanja Gradskoga muzeja Križevci sadržava čak tri naslova u kojima se pojavljuje riječ „žena“. Riječ je o tri kataloga likovnih izložaba: katalog *Ženski svijet* (2023.)

predstavlja likovno stvaralaštvo dviju umjetnica različitih generacija – Ide Loher i Jelene Bračun – koje, prema riječima kustosice izložbe Tee Hatadi, propituju ulogu/mjesto žene u vremenu kada „žena više igra ulogu žene, nego što žena stigne biti“^{iv}; drugi je katalog izložbe Đurđice Balog i Pere Topljaka *Ženska i muška perspektiva u naivnom slikarstvu* (2023.); a trećim je katalogom *Revizija „žena“* (2022.), obilježavajući svoju 70. obljetnicu, Gradski muzej Križevci predstavio oko 90 likovnih djela 52 umjetnice, bitno manje zastupljenih u fondusu Likovne zbirke Muzeja koja ima više od osamsto djela.

Arheološki muzej Istre u Puli organizirao je edukacijski projekt *Colonia Pola, quae nunc Pietas Iulia* u kojemu su polaznici Talijanske srednje škole *Dante Alighieri* otkrivali i prepisivali epigrafske spomenike u gradu Puli te tako učili i dopunjavali saznanja o epigrafskoj baštini, naslanjajući se na rad i u spomen na Brunu Forlati Tamaro, veliku znanstvenicu, arheologinju i muzealku.

Gradski muzej Bjelovar priredio je katalog i izložbu *Nasta Rojc: iz bjelovarskih zbirki* (2023.), obilježavajući 140. godišnjicu rođenja svoje sugrađanke Naste Rojc (1883. – 1964.), jedne od najistaknutijih likovnih umjetnica koja je, među ostalim, i svojim autoportretima hrabro odbacila uvriježeno poimanje građanske ženstvenosti.

Publika će moći prelistati i kataloge dvaju muzeja koji su predstavili likovno stvaralaštvo Sanje Iveković. Jedan prati njezinu izložbu u Tehničkom muzeju *Nikola Tesla* nazvanu *Nada Dimić File 2023*, na kojoj je predstavljen višegodišnji umjetnički projekt u kojemu je umjetnica povezala narodnu junakinju iz narodnooslobodilačkoga rata Nadu Dimić s tvornicom trikotaže i pozamanterije koja je nosila njezino ime. „Povezivanje narodne heroine i tvornice ukazuje na dva djelomično usporedna, a svakako komplementarna procesa koja su obilježila 1990-e u Hrvatskoj – brisanje antifašističkog nasljeđa i gašenje industrije, socijalističkog nositelja gospodarskog i društvenog napretka.“^v

Drugi je katalog u izdanju Muzeja suvremene umjetnosti *Works of Heart (1970 – 2023)*, koji prati sveobuhvatnu retrospektivu Sanje Iveković, a naslovom „podcrtava posvećenost umjetnice dekonstrukciji stereotipnih prikaza žena“. „Srce u naslovu ove izložbe je i podsjetnik da je našem društvu potrebno više solidarnosti u vremenu kada se krize nižu jedna za drugom.“^{vi} Lošinjski muzej predstavio je pak Georgette Yvette Ponté, riječku umjetnicu francusko-hrvatskoga podrijetla, likovnom izložbom s performansom *PregaŽENA* (2023.) kao kritikom odnosa suvremenoga društva prema ženama, istodobno krhkome i snažnomu spolu.

Iz ovogodišnjega nakladničkog korpusa, koji i ovoga puta donosi najviše publikacija s **likovnim temama**, spomenut ćemo još nekoliko izabranih kataloga izložaba na kojima su izlagana djela

likovnih umjetnica. Među njima su: katalog izložbe *Zlata Radej – istinska dama suvremene hrvatske keramike* (2022.) koji je priredio Muzej grada Trogira uz njezinu stotu godišnjicu rođenja; katalog Muzeja Staroga Grada *Sjećanje na Rudinu* (2023.) sa slikama i stihovima Jadranke Fatur nadahnutima hvarskim zavičajem; dva kataloga izložaba predstavnice slikarskoga letrizma Anabel Zanze održanih u Muzejima grada Karlovca (*Aeromiting Air Show*, 2023.) i u Galeriji *Josip Račić* Nacionalnoga muzeja moderne umjetnosti iz Zagreba (*Slovokracija*, 2022.).

Ljubitelji likovne umjetnosti zasigurno će pronaći ponešto za sebe jer su hrvatski muzeji i galerije objavili uz svoje izložbe kataloge velikih likovnih imena, poput Pabla Picassa u Dvije palače u Zadru (2022.), Henrija de Toulouse-Lautreca u Muzeju Grada Đurđevca (2023.) ili Andrije Medulića Schiavonea, slikara i prvoga hrvatskog grafičara iz 16. stoljeća, u Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku u povodu 460. obljetnice smrti (*Grafički genij manirizma*, 2023.), a tu su i katalozi retrospektivnih izložaba poput onoga Josipa Trostmanna *Vatrena paleta Pinove jeseni* (2023.) u Umjetničkoj galeriji Dubrovnik, Otona Ivekovića u Galeriji *Klovićevi dvori* (2023.), *Putnika* Seana Scullyja u dva toma (na hrvatskome i engleskome jeziku) u zagrebačkome Muzeju suvremene umjetnosti (2023.) te *Rasplitanja žanra, zaplitanja slike* Harija Ivančića u Muzeju suvremene umjetnosti Istre u Puli (2022.). Muzej za umjetnost i obrt objavio je reprezentativnu dvojezičnu, hrvatsko-englesku publikaciju s tekstovima Miroslava Gašparovića i Sandre Križić Roban *Atlas manjeg svijeta* (2022.) koja predstavlja novi ciklus Zlatana Vehabovića, jednoga od vodećih suvremenih hrvatskih slikara. No, zbog velikih oštećenja na zgradi Muzeja nakon potresa i njegova iseljenja radi obnove, izložba je preseljena u virtualni prostor,^{vii} otvorena nakratko u Nacionalnome muzeju moderne umjetnosti prije nego što se i on zatvorio, te gostovala u muzejima u Splitu, Varaždinu i Virovitici.

Iz niza likovnih imena s razlogom izdvajamo i ime kipara Ivana Meštrovića uoči velike **retrospektivne izložbe Ivana Meštrovića** koja će se održati u zagrebačkoj Galeriji *Klovićevi dvori* u povodu 140. godišnjice njegova rođenja. Stoga upućujemo i na muzejska izdanja iz nakladničkoga korpusa hrvatskih muzeja i galerija koja su popratila izložbe održane tijekom 2022. i 2023. godine u spomen velikomu umjetniku.

Muzeji Ivana Meštrovića započeli su obilježavanje Meštrovićeve 140. rođendana izložbom i popratnim opsežnim katalogom Zorane Jurić Šabić te istoimenom virtualnom izložbom *Umjetnička vizija na papiru: Crteži Ivana Meštrovića* Galerije *Meštrović* u Splitu,^{viii} predstavivši simboličan izbor 140 crtačkih djela od njih šesto koja se čuvaju u Galeriji. Katalogom je popraćena i izložba *Tajni život skulpture: Meštrovićeve djela na fotografijama Zorana Alajbega* iz Fotografskoga arhiva Galerije *Meštrović* u Splitu koja sadržava više od

3500 fotografija koje je po narudžbi za Muzeje Ivana Meštrovića načinio Zoran Alajbeg.^{ix} Fotografijama Zorana Alajbega koristilo se i u katalogima stalnoga postava Galerije *Meštrović*, koji su objavljeni u drugome, dopunjenom izdanju, na hrvatskome i engleskome jeziku u dva sveska (2023.).

Muzej Cetinske krajine – Sinj u suradnji je s Muzejima Ivana Meštrovića priredio izložbu i katalog o Meštrovićevu stvaralaštvu religiozne tematike *Ivan Meštrović: Umjetnost kao molitva*, a samoborska Galerija *Prica* izložbom *Ruža i Ivan Meštrović* ispričala je „priču o ljubavi, prijateljstvu i umjetnosti“ između Ivana Meštrovića i njegove prve supruge, likovne umjetnice Ruže Meštrović (rođ. Klein), objavom njihove prepiske sačuvane većinom u Obiteljskoj arhivi *Kaštelančić*, sada dostupne i u popratnome katalogu.

U Memorijalnome centru *Nikola Tesla* Smiljan izložbom i katalogom *Tesla u čudotvornim rukama Meštrovića* predstavljena su dva velikana – umjetnik Ivan Meštrović i znanstvenik Nikola Tesla. Svjedočanstvo njihova prijateljstva i međusobnoga poštovanja su i dva kipa koja je Meštrović napravio nakon Tesline smrti – brončana bista iz 1952. (koja se čuva u Muzeju Nikole Tesle u Beogradu) te spomenik koji je prvotno bio postavljen u parku Instituta *Ruđer Bošković* u Zagrebu usporedno s kipom Ruđera Boškovića, kao dar umjetnika.

Uz Teslu i Meštrovića, još je jedno ime često u popisu novih muzejskih publikacija. Riječ je o **Vlahi Bukovcu** o čijoj se baštini skrbe Muzeji i galerije Konavala, a koji su stalni postav Kuće *Bukovac* ove godine obogatili s četiri nove Bukovčeve slike. Osim što će javnosti biti dostupne slike *Šuma u Fontainebleau* (1885.), *Portret gospođe Monnier* (1883.), *Mala markiza* (1916.) i *Zavist ubija pravdu* (1921.), Muzeji su svojoj publici ponudili i katalog izložbe Bukovčevih djela koja je on, kao poklon, ostavio rodnomu Cavtatu, *Milom Cavtatu uspomena: Vlaho Bukovac u kolektivnoj memoriji Cavtata* (2022. – 2023.), zatim knjigu kolekcionara i istraživača Nike Kapetanića *Bukovac na razglednicama* (2022.) s građom iz privatnih zbirki i Arhivske zbirke Kuće *Bukovac* te treću slikovnicu o životu Vlaho Bukovca *Odrastanje II: Goodbye Amerika* (2022.), čime su i zaključili obilježavanje stote godišnjice Bukovčeve smrti u 2022. godini.

Ljubitelji **fotografije** na ovogodišnjoj će izložbi moći uživati u nekoliko „poslastica“. To su: opsežna monografija Ive Prosoli *Tošo Dabac: Umjetnik svojeg vremena – kritičko čitanje* (2022.) u suizdanju Muzeja za umjetnost i obrt i Školske knjige; monografija o jednome od najvažnijih fotografa u drugoj polovici 19. stoljeća *Hinko Krapek – čovjek svoga doba* autorice Sande Kočevar (Muzeji grada Karlovca, 2023.); katalog izložbe Muzeja grada Zagreba *Ivan Standl: zagrebački fotograf* o Ivanu Standlu (1832. – 1897.) kojega je Gjuro Szabo prozvao

„nenadkriljenim zagrebačkim fotografom“; katalog izložbe *U fotografskom atelijeru Antuna Miletića* autorice Marine Filipović o Dubrovčaninu Antunu Miletiću, jednome od najvažnijih atelijerskih fotografa koji je djelovao od kasnih osamdesetih godina 19. stoljeća do 1925. godine (Dubrovački muzeji, 2022.); katalog *Fotografi(ja) u Trogiru*, kojim je Maja Maljković Zelalija predstavila tko je ovjekovječio Trogir, a tko Trogirane od 1850. do 1950. godine (Muzej grada Trogira, 2022.). Uz drugu godišnjicu smrti Tonka Maroevića, „velikana pisane riječi starogrojskih korijena“, Muzej Staroga Grada priredio je katalog izložbe Biserke Rauter Plančić *Desetljeća s Tonkom: Foto panoptikum Tonka Maroevića kamerom Bože Biškupića* (2023.), u kojemu su na četrdesetak *snapshot* fotografija, koje je snimio Božo Biškupić „bez 'umjetničkih' pretenzija i tehničkih egzibicija, ovjekovječena mjesta, događaji, umjetnici ili za umjetnost važne ličnosti s kojima su obojica bili blisko povezani“^x.

Kao i prethodnih godina, arheološki muzeji i zbirke priredili su bogatu nakladničku ponudu s temama iz **arheološke baštine**. Neki od novih naslova su: Ante Uglešić, *U potrazi za Višeslavovom krstionicom* (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – Split, 2022.); *Crkva, pustinja, bunker: špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom* (Muzej grada Šibenika i dr., 2023.); Milena Joksimović, *Apostolska vizitacija Pulske biskupije biskupa Augustina Valiera 1580. godine* (Arheološki muzej Istre i dr., 2023.); Dino Demicheli, *Marko Marulić i epigrafska zbirka Dmine Papalića* (Arheološki muzej u Splitu i dr., 2023.); Sanda Viskiće, *Mitološki blizanci u Naroni* (Arheološki muzej Narona, 2023.); zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanoga u Vinkovcima 2020. godine *Avari i Slaveni: Dvije strane pojasnog jezičca – Avari na sjeveru i jugu kaganata* (Arheološki muzej u Zagrebu, 2022.); Anja Bertol Stipetić, *Ostava iz Mazina* (Arheološki muzej u Zagrebu, 2022.). Priručnik *Konzervacija i restauracija stakla* (2022.) autora Šime Perovića, konzervatora-restauratora savjetnika, novo je izdanje Muzeja antičkog stakla u Zadru koje će zasigurno biti iznimno korisno štivo s temom konzervatorsko-restauratorske metodologije i prakse arheološkoga stakla.

Pozornost posjetitelja izložbe zasigurno će privući i opsežna monografija *Medalja – povjesnica hrvatske kulture* u izdanju osječkoga Muzeja likovnih umjetnosti i zagrebačke ArTresor naklade (2022.). Riječ je o kapitalnome djelu književnika i istaknutoga kulturnog djelatnika Bogdana Mesingera (1930. – 2023.) koje sintetizira njegovo višegodišnje teorijsko i likovno-kritičko djelovanje. Priređivač monografije dr. sc. Daniel Zec u predgovoru je naglasio: „Teorijski segmenti ove knjige temelje se na sintezi proučavanja medaljerstva s principima i metodama

semiologije: svoju teorijsku raspravu o medalji Mesinger je, naime, razradio na posve originalan način – koristeći se teorijom znakova.“

Čitateljima preporučujemo i knjigu *Grboslovna baština cresko-lošinjskog otočja* muzejske savjetnice Jasminke Ćus-Rukonić (Creski muzej, 2023.), koja je rezultat njezinih višegodišnjih proučavanja i sustavnih terenskih istraživanja heraldičke baštine Cresa i Lošinja.

Svojim **povijesnim izložbama** ove su godine muzeji obuhvatili i neke od najvažnijih povijesnih tema.

Obljetnica 450 godina Seljačke bune obilježena je međuinstitucijskim projektom *Buna/Upor/Revolt* u kojemu su uz nekoliko slovenskih muzeja (Galeriju *Božidar Jakac* iz Kostanjevice na Krki, Kulturni dom Krško, Posavski muzej Brežice) sudjelovali i Muzej seljačkih buna, Muzej Brdovec i Muzej grada Zagreba raznovrsnim programom izložaba, stručnih predavanja, radionica i drugih sadržaja. Više o projektu može se pročitati u publikaciji *Upor: čezmejni medinstitucionalni projekt = Buna: prekogranični međuinstitucijski projekt = Revolt: cross-border interinstitutional project: 1573-2023*, objavljenoj u tiskanome i elektroničkome obliku.

Zločini počinjeni u Drugome svjetskom ratu dio su teške baštine hrvatskoga društva. Stoga će dvije muzejske publikacije zasigurno pomoći u suočavanju s nepravедnim stradanjima drugih i drukčijih te u izgradnji pravednijega i tolerantnijega društva koje uvažava temeljna ljudska prava. Jedna od njih je zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u travnju 2022. godine, *Romi u Podravini i njihovo stradanje u Drugom svjetskom ratu* (Muzej grada Koprivnice i Institut društvenih znanosti *Ivo Pilar*, Zagreb, 2023.), a druga je katalog virtualne izložbe Danijela Petkovića *Ljudi kojih nema – 80 godina od holokausta u Vinkovcima* (2022.),^{xi} posvećene židovskoj zajednici zaslužnoj za gospodarski i kulturni razvoj u Vinkovcima, koja je do kraja 1942. godine gotovo potpuno eliminirana iz Vinkovaca.

Katalogom *Jean-Michel Nicolier i Thomas Crowley* (2022.) Muzej Domovinskog rata u Splitu nastavio je izložbeni ciklus *Heroji u ratu – hrvatski ponos u miru*.

Iako su **prirodoslovne teme** ove godine zastupljene u bitno manjemu broju, upućujemo na dvije publikacije. Jedna je bogato ilustrirani katalog splitskoga Prirodoslovnog muzeja i zoološkog vrta *Vodozemci i gmazovi dalmatinskog krša* (2023.) kojim je predstavljena muzejska zbirka vodozemaca i gmazova uz rezultate terenskoga rada i istraživanja muzejskih djelatnika. Druga je katalog Muzeja Brodskog Posavlja *Doba leda i vatre* (2022.) koji je popratio izložbu organiziranu u povodu 65. godišnjice pronalaska lubanje i kljova stepskoga mamuta u kanalu

Glogovici u Slavonskome Brodu, a koje su s vremenskim odmakom od tri desetljeća i u svjetlu novih znanstvenih spoznaja izvađene iz muzejske čuvaonice i ponovno predočene javnosti.

Hrvatski muzeji i ove su godine objavili vrijedne prinose **očuvanju zaboravljenih tradicijskih obrta i vještina**.

Novi Muzej nematerijalne baštine *Riznica Međimurja Čakovec* osnovan je kako bi očuvao, interpretirao i promicao međimursku baštinu obuhvaćajući nasljeđe, tradiciju, usmenu predaju, znanja i vještine.^{xiii} Uz svoj stalni postav objavio je i knjigu više kustosice Janje Kovač *Nematerijalna baština Međimurja* (Muzej Međimurja Čakovec, 2022.) koja otkriva međimurske popevke, ali i razna umijeća poput izrade tradicijskoga božićnog nakita ili izrade cekera i drugih uporabnih predmeta od komušine, umijeća koje je od 2022. godine upisano kao zaštićena nematerijalna baština u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Kako se nekada bojio tekstil, opisale su etnologinje Janja Juzbašić i Jasmina Jurković Petras u katalogu *Molovanje i farbanje* (2022.) Zavičajnoga muzeja *Stjepan Gruber* Županja i Gradskoga muzeja Virovitica, a vještinu ukrašavanja i oslikavanja zidova šablonama i valjcima na prostoru kontinentalne Hrvatske krajem 19. i tijekom 20. stoljeća predstavila je Tünde Šipoš Živić u katalogu Muzeja Slavonije *Moleraj: tehnike oslikavanja zidova šablonama i valjcima* (2023.). Vrsni poznavatelj tradicionalne vještine suhe gradnje u kamenu, etnolog Jadran Kale, kustos i sveučilišni nastavnik, autor je *Vodiča kroz suhozidnu baštinu Šibensko-kninske županije* (Muzej grada Šibenika, 2023.) koji popisuje 59 lokaliteta suhozidne baštine istočnojadranskoga dijela Sredozemlja. Pod geslom *Slavimo konavoski vez!* Muzeji i galerije Konavala svojim brojnim aktivnostima nastoje očuvati umijeće izrade konavoskoga veza koje je još 2015. godine zaštićeno kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske. Jedna od njih je i najnovija knjiga autorice Antonije Rusković Radonić *Konavoski vez iz etnografske zbirke Zavičajnog muzeja Konavala* (2023.).

Kako bi lokalno stanovništvo Istre moglo pospremiti svoje barke od olujnoga vjetra, gradilo je drvene dizalice za barke – *grue* – kojima ih se izvlačilo iz mora i pospremalo u zavjetrinu. Ova je tradicionalna vještina sačuvana kao nematerijalna baština i opisana u knjizi etnologinje i kulturne antropologinje Sunčane Dežjot – *U naručju: tradicijsko umijeće spremanja plovila pomoću drvenih dizalica – grua* (Muzej grada Umaga – Museo civico di Umago, 2022.).

Muzej grada Umaga se i katalogom *U svjetlu i sjeni: način života na svjetioniku Savudrija* pridružio sve većemu i bogatijemu korpusu publikacija s temama iz **pomorske baštine**.

Kao vodeći nakladnik pomorskih tema, Hrvatski pomorski muzej Split i ove je godine publici ponudio zanimljive publikacije, a među njima važna mjesta zauzimaju opsežan zbornik radova *Naše more – „mare nostrum“ (1069. – 2019.)* sa znanstvenoga skupa u povodu 950. obljetnice prvoga spomena Jadrana „našim morem“ te katalog Željka Brguljana *Život Meduse* koji donosi likovna svjedočanstva o životu i tragičnome stradanju Lloydova čeličnoga parobroda Medusa 1898. godine. U suradnji sa Zavičajnim muzejom Biograd na Moru i Općinom Novigrad Hrvatski pomorski muzej Split objavio je i katalog *Pomorske škrinje Novigrada dalmatinskog* (2023.) u kojemu je predstavljeno 17 pomorskih škrinja iz Etnografske zbirke Novigrad, najveće prikupljene zbirke pomorskih škrinja na istočnoj jadranskoj obali, a s Etnografskim muzejom Split surađivao je na publikaciji *Tuč' more* s temom trgovačkoga pomorstva.

Dubrovački muzeji objavili su opsežan katalog *Alati i kalafati* (2022.) autorice Ljerke Dunatov koji predstavlja izbor od dvjestotinjak predmeta iz Zbirke brodogradilišnog alata te predmeta povezanih s brodograditeljskom djelatnošću iz fundusa Pomorskoga muzeja.

U izboru pomorskih tema, a kao prilog ovogodišnjoj temi Mjeseca hrvatske knjige posvećenoj prevoditeljima *Nek' ti riječ ne bude strana(c)*, među dvjestotinjak publikacija pisanih na stranim jezicima ili pak usporedno na hrvatskome i nekomu od stranih jezika izdvajamo knjigu Giovannija Gerolamija *Otok pomoraca* (Lošinjski muzej, 2023.), dragocjenu za lošinjsku brodarsku i brodograditeljsku povijest, u prijevodu Dubravka Balenovića s talijanskoga jezika.

Uz pomorstvo, ribarstvo i turizam, i **industrijska baština** bila je predmetom bavljenja izložbenih i izdavačkih projekata pojedinih muzeja. Gradski muzej Nova Gradiška na izložbi *LOve BEer* (2023.) predstavio je prvu hrvatsku pivovaru na parni pogon – Pivovaru *Lobe* – osnivača i vlasnika novogradiške obitelji Lobe, čiji je najpoznatiji i najprodavaniji proizvod bilo Ožujsko pivo. Creski muzej u suradnji s Institutom za studije kulture i pamćenja Slovenske akademije znanosti i umjetnosti prikazao je priču o tvornici za preradu ribe Plavica koja je od kraja 19. stoljeća djelovala u gradu Cresu te bila jedan od bitnih čimbenika lakšega života na otoku Cresu osiguravajući prihode i radnicima i ribarima do 1997. godine i svojega zatvaranja (*Plavica: tvornica za preradu ribe, Cres, 2023.*). Moslavina, često nazivana hrvatskom kolijevkom nafte, čija su neka od prvobitnih polja danas nakon 150 godina eksploatacije iskorištena i zatvorena, a zalihe nafte se smanjuju, bila je povod za istraživački i izdavački projekt Jasmine Uroda Kutlić *Nafta u Moslavini: povijest istraživanja i eksploatacije nafte i plina* (2022.). Muzej grada Rijeke nastavio je višegodišnju praksu istraživanja povijesti riječkih tvrtki te je priredio izložbu i opsežan katalog o Ljekarničko-kozmetičkome laboratoriju *Alga*,

koji je u Rijeci i na Sušaku djelovao između dva svjetska rata i bio najpoznatiji po svom proizvodu Alga za masažu (*Alga Sušak – čuvar vašeg zdravlja*, Jadran-Galenski laboratorij i Muzej grada Rijeke, 2023.), kao i monografiju u uredništvu Ervina Dubrovića *Riječka kompanija 1750. – 1826.* (2022.), posvećenu tvrtki koja je tijekom svojega djelovanja više puta mijenjala naziv, a najpoznatija je bila kao Tršćansko-riječko povlašteno trgovačko društvo, koje je u riječkoj povijesti ponajviše upamćeno kao osnivač Rafinerije šećera.

Zaključno

Spomenuvši samo neke od tema, usprkos silnoj želji autorice ovih redaka da pozornost čitatelja usmjeri na svaki od gotovo šesto novih naslova, trebalo se odlučiti za završnu riječ i tako omogućiti slobodu izbora svakomu posjetitelju njemu najzanimljivije muzejske knjige. Uživajte, jer muzeji i svojim publikacijama, u skladu s ovogodišnjom temom obilježavanja Međunarodnoga dana muzeja *Muzeji, održivost i dobrobit*, potiču pojedince i zajednice na pozitivne promjene važne za održivu budućnost kao i za postizanje dobrobiti i zadovoljstva svakoga pojedinca.^{xiii}

Snježana Radovanlija Mileusnić

Bilješke

ⁱ *Franjo Bučar*. // Hrvatski športski muzej. Dostupno na: <https://franjo-bucar.sportski-muzej.hr/> (pristupljeno 20. listopada 2023.).

ⁱⁱ *Djetinjstvo iza željezne zavjese*. // Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka. Dostupno na: <https://ppmhp.hr/kvarnerski-pijat-i-djetinjstvo-iza-zeljezne-zavjese> (pristupljeno 20. listopada 2023.).

ⁱⁱⁱ *Djetinjstvo iza željezne zavjese*. // Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka. Dostupno na: <https://djetinjstvo.ppmhp.hr/> (pristupljeno 20. listopada 2023.).

^{iv} *Izložba: „Ženski svijet“ Jelena Bračun i Ida Loher*. // Gradski muzej Križevci. Dostupno na: <https://www.gradski-muzej-krizevci.hr/?p=4862> (pristupljeno 24. listopada 2023.).

^v *Sanja Iveković: Nada Dimić File 2023 / Nada Dimić – rekonstrukcija industrijskog nasljeđa*. // Tehnički muzej Nikola Tesla. Dostupno na: <https://tmnt.hr/izlozba?id=8444> (pristupljeno 25. listopada 2023.).

^{vi} *Sanja Iveković: Works of heart (1970. – 2023.)*. // Muzej suvremene umjetnosti. Dostupno na: [http://www.msu.hr/dogadanja/sanja-ivekovic-works-of-heart-\(1970-2023-\)/1143/hr.html](http://www.msu.hr/dogadanja/sanja-ivekovic-works-of-heart-(1970-2023-)/1143/hr.html) (pristupljeno 25. listopada 2023.).

^{vii} *Atlas manjeg svijeta*. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <https://atlas-manjeg-svijeta.muio.hr/> (pristupljeno 25. listopada 2023.).

^{viii} *Umjetnička vizija na papiru: Crteži Ivana Meštrovića*. // Muzeji Ivana Meštrovića. Dostupno na: <https://virtualne-izlozbe.mestrovic.hr/cртези/> (pristupljeno 24. listopada 2023.).

^{ix} Izložba je postavljena i u virtualnome obliku. *Tajni život skulpture: Meštrovićeva djela na fotografijama Zorana Alajbega*. // Muzeji Ivana Meštrovića. Dostupno na: <https://virtualne-izlozbe.mestrovic.hr/tajni-zivot-skulpture/> (pristupljeno 24. listopada 2023.).

^x *Desetljeća s Tonkom – Foto panoptikum Tonka Maroevića kamerom Bože Biškupića // Predstavljanje knjige – Prilog za bibliografiju Tonka Maroevića*. // Muzej Staroga Grada. Dostupno na: <https://msg.hr/2023/08/08/desetljeća-s-tonkom-foto-panoptikum-tonka-maroevića-kamerom-bože-biskupica-predstavljanje-knjige-prilog-za-bibliografiju-tonka-maroevića/> (pristupljeno 25. listopada 2023.).

^{xi} Petković, Danijel. *Ljudi kojih nema – 80 godina od holokausta u Vinkovcima*. // Gradski muzej Vinkovci. Dostupno na: <https://qtour.org/ljudi-kojih-nema/> (pristupljeno 25. listopada 2023.).

^{xii} *Muzej nematerijalne baštine „Riznica Međimurja Čakovec“*. // Riznica Međimurja. Dostupno na: <https://riznica.hr/riznica-medimurja/> (pristupljeno 25. listopada 2023.).

^{xiii} *International Museum Day*. // ICOM. Dostupno na: <https://icom.museum/en/international-museum-day/> (pristupljeno 25. listopada 2023.).